

Resolutie

Democratie

van Nu

D66

Welkom in de democratie van nu!

D66'ers voelen zich betrokken bij onze democratie. Dat was zo in 1966, toen 44 bezorgde burgers de partij oprichtten. En dat is zo vandaag, in 2018. Nog altijd willen wij dat mensen invloed hebben op de macht, op de mensen die namens ons het land besturen. Het doel is nog steeds een democratie waarin iedereen mee kan doen en waarin elke mening telt. Maar sinds 1966 is er ook veel veranderd. Mensen weten elkaar sneller te vinden, als ze een goed idee hebben of als ze vinden dat iets anders moet. De samenleving is ingrijpend veranderd. Maar het huidige democratisch bestel houdt daar geen rekening mee. Dat moet anders. Willen we onze democratie versterken, dan is democratisering pure noodzaak.

Dat democratie in Nederland leeft, is duidelijk. De staatscommissie parlementair stelsel komt eind 2018 met voorstellen voor democratische vernieuwing. Het debat over het raadgevend referendum riep felle emoties op, zowel binnen als buiten onze partij. En in talloze gemeenten wordt hard gewerkt aan nieuwe manieren om mensen te betrekken bij wat er gebeurt in hun wijk, dorp of stad. Het zal niemand verbazen dat het vaak D66'ers zijn die deze vernieuwingen lokaal aanjagen.

Juist daarom hebben wij met elkaar de afgelopen maanden hard gewerkt aan een nieuwe visie op onze democratie. We gingen met elkaar in gesprek. In zaaltjes, schoolgebouwen en cafés, van Oss tot Amsterdam en van Leiden tot Groningen. De boodschap van mensen die ik sprak was overal hetzelfde: wat ongelofelijk belangrijk dat we dit doen. Wat fijn dat er ruimte is voor debat. En wat is in Nederland dit gesprek over onze democratie hard nodig. Niet alleen D66'ers waren enthousiast. Ook de talloze onafhankelijke experts die we spraken, waren graag bereid hun kennis te delen. Ik dank iedereen die de afgelopen periode heeft bijgedragen aan de totstandkoming van deze resolutie. Het traject om hier te komen is begonnen in de zomer van 2017 en heeft ons ook overtuigd van het belang om meer aandacht te gaan besteden aan onze interne partijdemocratie.

De resolutie die voor u ligt, is onze visie op de democratie van nu. Deze resolutie van het Landelijk Bestuur is tot stand gekomen in samenwerking met de Tweede Kamerfractie en de mr. Hans van Mierlo Stichting, ons wetenschappelijk bureau. De resolutie bevat vijftien voorstellen met concrete instrumenten, waar D66'ers landelijk, lokaal en regionaal mee aan de slag kunnen. Van politicus tot afdelingsbestuur, van programmacommissie tot betrokken lid. Voorstellen die onze democratie versterken en verbreden, onze democratie weerbaar en toekomstbestendig maken. Voorstellen voor de Democratie van Nu.

Letty Demmers
Voorzitter D66

Inleiding	p. 3
Democratie van Nu	
Een veranderende samenleving	p. 4
Onze democratie: betrokkenheid, toegankelijkheid, helderheid	p. 6
Democratie nationaal	
Een nauwere band tussen kiezer en gekozene	p. 8
Heldere en toegankelijke besluitvorming voor iedereen	p. 8
Bijsturen met het recht op amendement, remmen met het referendum	p. 9
Echte democratie, ook in Europa	p. 9
Democratie dichtbij	
Een diverse en duidelijke meervoudige democratie	p. 10
De vraag om participatie komt van twee kanten	p. 10
Helderheid over wie wat waarom wanneer besluit	p. 11
Voor elke gemeente van belang: sterke bestuurders en onafhankelijke pers	p. 11
Publiek domein	
Leg verantwoording af aan ouders, studenten, huurders, spaarders, etc.	p. 13
Resolutie	
a. Bied meer keuze in het stemhokje	p. 14
b. Kies de formateur	p. 17
c. Raadpleeg burgerfora	p. 18
d. Geef mensen het recht van amendement	p. 19
e. Voer een bindend correctief referendum in	p. 20
f. Benoeming? Eerst een openbare hoorzitting	p. 22
g. Kies de burgemeester	p. 23
h. Introduceer een <i>right to cooperate</i>	p. 24
i. Hanteer menselijke maat bij burgerinitiatieven	p. 25
j. Zorg voor heldere processen bij participatie	p. 26
k. Voer een horizontale verantwoordingsplicht in	p. 27
l. Raadpleeg mensen digitaal	p. 28
m. Ondersteun de lokale en regionale journalistiek	p. 29
n. Stel een algoritme-waakhond in	p. 30
o. Investeer in onze interne democratie	p. 31

Inleiding

In 1966 waren de oprichters van D66 ongerust over 'de ontoereikendheid van de verouderde politieke spelregels.' Ze zagen een samenleving die moderniseerde, terwijl de politiek hopeloos achterbleef. *Democratisering* was nodig. D66 werd geboren. Vandaag zien we meer dan ooit hoe juist deze analyse was.

Waar toen de samenleving veranderde door ontzuiling, is het nu door digitalisering, globalisering en individualisering. Net als toen is ons politieke bestel niet klaar voor die verandering.

Opnieuw zijn we ongerust. Als het om onze democratie gaat, mogen we nooit achteroverleunen. We zien dat de betrokkenheid van mensen bij de politiek afneemt. Steeds minder mensen zijn lid van een politieke partij en het vertrouwen in politici daalt. Ontwikkelingen die laten zien dat we juist *nu* onze democratie moeten versterken en verbreden. Wij zijn geen tevreden democraten, wij staan niet stil. Wij staan op. Zoals we als D66 altijd hebben gedaan.

Wij willen een democratie waarin iedereen mee kan doen, waar de rechten van individuen beschermd zijn, de willekeur van de macht aan banden is gelegd en waarin de meerderheid niet zomaar zijn wil kan opleggen aan de minderheid. Dat vraagt om een levendige en toegankelijke democratie binnen een sterke rechtsstaat.

We willen dat mensen meer betrokken raken bij de politiek. Dat iedereen de kans krijgt om mee te doen. Mee te doen bij besluitvorming op alle verschillende manieren; van landelijk tot lokaal, van verkiezing tot burgerbegroting. Door mensen te betrekken zal het vertrouwen in bestuur en politiek toenemen.¹ Betrokkenheid maakt beleid inzichtelijker en maakt iedereen bewust van het feit dat we onze democratie moeten koesteren.

Om dit te bereiken introduceert D66 in deze resolutie vijftien voorstellen. Een deel is nieuw, een deel een herbevestiging van vertrouwde plannen. Het is geen allesomvattend verhaal over democratie. We willen bijvoorbeeld nog steeds de Eerste Kamer afschaffen, constitutionele toetsing invoeren en de minister-president direct verkiezen, maar die voorstellen staan niet in deze resolutie. Hier doen wij voorstellen die volgens ons op dit moment, hier en nu, het verschil kunnen maken.

Leeswijzer

In het eerste deel van deze resolutie volgt onze visie op de democratie van nu. We beschrijven welke veranderingen we zien in de samenleving en waarom we *betrokkenheid, toegankelijkheid* en *helderheid* moeten koesteren als uitgangspunten voor democratisering. Achtereenvolgens beschrijven we de situatie op landelijk en Europees niveau, op lokaal niveau en in het publiek domein. Hierna volgen in het tweede deel van de resolutie de afzonderlijke voorstellen, die amendeerbaar zijn. Op 6 oktober wordt de resolutie behandeld en vastgesteld op het Landelijk Congres in Den Bosch.

¹ *Vertrouwen in de buurt*, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2005; *Een typologie van maatschappelijke betrokkenheid*, Mark Elchardus et al., 2009.

Democratie van Nu

Democratie is meer dan de helft plus één.² Het is passen, meten, schuren, en zoeken naar wat werkt. In een democratie is oog voor wat de meerderheid wil, maar ook voor wat de minderheid wil.³ Een compromis is geen zwakgebod, maar juist de uitkomst van een gezond democratisch proces. Dat is in het algemeen belang.

Het uitgangspunt blijft een gekozen volksvertegenwoordiging, met oog voor de rechten en belangen van iedereen. Volksvertegenwoordigers met een mandaat, die namens ons beslissingen nemen en de macht controleren. De representatieve democratie alleen is echter niet voldoende. We willen niet alleen maar stemmen, we willen ook meepraten en meebeslissen. Hoort het referendum daarbij? Absoluut. Maar ook het referendum is niet de oplossing voor alles. Daarom presenteren we meerdere instrumenten, die samen onze democratie sterker maken.

Voor D66 is de rechtsstaat onlosmakelijk verbonden met de democratie. Zonder rechtsstaat – met als belangrijkste uitgangspunt dat ook de macht zich aan het recht moet houden – is niemand echt vrij. Alleen in een democratische rechtsstaat kunnen mensen erop vertrouwen dat hun rechten beschermd zijn. Dat het niet uitmaakt of je nu eens tot een minderheid en dan weer tot een meerderheid behoort. En dat gezonde *checks and balances* voorkomen dat het algemeen belang wordt geschaad door kwaadwillenden. Zo is onze democratie bestendig tegen de uitdagingen van vandaag en morgen.

Een veranderende samenleving

Onze samenleving is de afgelopen decennia veranderd.⁴ We zijn niet alleen kritischer, mondiger en zelfstandiger geworden,⁵ ook onze zorgen nemen toe, juist over de manier waarop we met elkaar samenleven en wat de toekomst brengt. Verharding in de samenleving, groeiende intolerantie en de opkomst van de ik-cultuur worden door steeds meer mensen gezien als grote maatschappelijke problemen.⁶ Dit heeft effect op het publieke debat en op onze democratie.

De versplintering in de samenleving neemt toe. Mensen zien een kloof tussen arm en rijk, lager en hoger opgeleid, allochtoon en autochtoon. Acht op de tien mensen ervaart spanningen tussen groepen.⁷ Opvattingen over bijvoorbeeld integratie, Europa en vertrouwen in de politiek en de toekomst zijn scherp verdeeld, met als beste indicator het opleidingsniveau van iemand. Ook politieke betrokkenheid verschilt tussen deze twee groepen. Er is sprake van twee gescheiden werelden binnen Nederland.⁸ Daar wil D66 iets aan doen. Deze tweedeling beïnvloedt hoe mensen zichzelf en de wereld zien. Niet iedereen krijgt dezelfde kansen. Mensen zien globalisering positief uitpakken voor Nederland

² *Meer democratie, minder politiek*, Sociaal Cultureel Planbureau, 2015.

³ Zie ook wat betreft de risico's van onder andere alleen maar democratie als wil van de meerderheid, zonder oog voor de rechtsstatelijke aspecten: *The People vs. Democracy*, Yascha Mounk, 2018.

⁴ *Bewegende Beelden van de Democratie*, Legitimiteitsmonitor Democratisch Bestuur 2015.

⁵ Zie o.a. *Niet de kiezer is gek*, Tom van der Meer, 2017.

⁶ *De sociale staat van Nederland 2017*, Sociaal Cultureel Planbureau, pg. 69.

⁷ *Vertrouwen op de kaart*, Centraal Bureau voor de Statistiek, 2018.

⁸ *Gescheiden werelden?*, Sociaal Cultureel Planbureau en Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2014.

in het algemeen, maar slechts een kwart denkt dat globalisering ook positief is voor henzelf. Jongeren, hoger opgeleiden of mensen met een bovenmodaal inkomen zien kansen in globalisering, lager opgeleiden zien vaker nadelen. Zij maken zich zorgen over hun kansen op de arbeidsmarkt, door open grenzen of technologische ontwikkelingen.⁹

Dankzij digitalisering is het contact tussen mensen snel, maar ook vluchtig. De mogelijkheid om met iedereen in contact te treden, heeft het paradoxaal genoeg ook mogelijk gemaakt voor mensen om zich terug te trekken in hun eigen omgeving van gelijkgestemden. We leven in een bubbel. Het is in het digitale tijdperk steeds gemakkelijker geworden om nooit in aanraking te komen met een andere mening of tegenstrijdig geluid. Dat is een serieus risico.

Politiek zou mensen samen moeten brengen. Om de uitdagingen van de toekomst te bespreken, om plannen te smeden, om te zorgen dat niemand achterblijft. Maar hoewel Nederlanders vertrouwen hebben in de democratie, hebben ze dat niet in de regering of de politiek.¹⁰ Meer dan de helft van de mensen is ervan overtuigd dat politici geen interesse hebben in hun zorgen of dat zij geen enkele invloed hebben op wat de regering doet.¹¹

Een politiek systeem dat niet tegemoetkomt aan de verwachtingen van veel mensen, is een slechte basis om de uitdagingen van de toekomst aan te kunnen. Daarom is het noodzakelijk onze democratie te versterken en te verbreden. Om ervoor te zorgen dat iedereen weer betrokken raakt bij de politiek. Bij de discussie over wat voor Nederland we willen zijn. Om zeker te stellen dat iedereen, overal in Nederland, weer het gevoel heeft dat de politiek er is voor ons allemaal.

De rol van politieke partijen hierbij is van groot belang. Politieke partijen spelen nog steeds een cruciale rol in onze democratie, als platform voor mensen om na te denken over de toekomst van ons land. Tegelijkertijd is nog maar twee procent van de Nederlandse bevolking lid van een politieke partij.¹² Het is daarom zaak voor elke politieke partij om zelf na te gaan hoe ze meer mensen kunnen betrekken bij de politiek. Daarom stelt D66 ook voor om als vervolg op de resolutie Democratie van Nu, aan de slag te gaan met de interne partijdemocratie.

Gelukkig is er ook veel reden om optimistisch te zijn. Overal in het land ontstaan nieuwe manieren om burgers te betrekken bij wat er gebeurt in hun wijk, dorp of stad. Zie bijvoorbeeld de wijkraden in Groningen, burgerbegrotingen in Breda of de initiatieven aangesloten bij Democratic Challenge.

Technologische vooruitgang heeft onze manier van organiseren, informeren en communiceren ingrijpend veranderd.¹³ Iedereen die zich maatschappelijk betrokken voelt, kan medestanders vinden en de politieke arena betreden. Door sociale media

⁹ *Burgerperspectieven 2018|2*, Sociaal Cultureel Planbureau.

¹⁰ *De sociale staat van Nederland 2017*, Sociaal Cultureel Planbureau, pg. 64-66.

¹¹ *De sociale staat van Nederland 2017*, Sociaal Cultureel Planbureau, pg. 67.

¹² *Ledenaantallen per jaar*, Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/node/352>.

¹³ Voor de vele mogelijkheden hierover, naast literatuur over de 'netwerksamenleving', zie o.a. *Lusten en lasten van de meervoudige democratie*, Universiteit Leiden, 2015 of *Kansen en dilemma's van digitale democratie*, Rathenau Instituut, 2015.

kan iedereen elkaar met minimale moeite bereiken.¹⁴ Geografische afstanden zijn geen belemmering meer om een boodschap te delen. Dit zorgt voor talloze nieuwe mogelijkheden om inspraak te organiseren, meningen te peilen en evaluaties te doen. Digitalisering heeft de democratische gereedschapskist eindeloos veel groter gemaakt.

Onze democratie: betrokkenheid, toegankelijkheid, helderheid

Als de samenleving verandert, kan onze democratie niet achterblijven. Mensen hebben andere behoeften. We willen steeds meer als individu meepraten in de politiek. We willen onze stem horen in plaats van alleen geven.¹⁵ Dit zijn behoeften waarin het huidige democratische bestel maar beperkt voorziet. Daarom zetten wij in deze resolutie de begrippen *betrokkenheid*, *toegankelijkheid* en *helderheid* centraal.

Betrokkenheid omdat iedereen die daar behoefte aan heeft, moet kunnen meedoen. Iedereen moet kunnen meepraten over thema's die hij of zij belangrijk vindt. Het uitgangspunt moet zijn dat mensen zelf beslissen. Te vaak worden mensen geraakt door besluiten zonder dat zij zelf hun mening hebben kunnen geven. Dat moet anders.

Deze betrokkenheid moet openstaan voor iedereen. Het draagvlak voor genomen besluiten is hiervan sterk afhankelijk.¹⁶ *Toegankelijkheid* is daarom cruciaal. Ook in 2018 is meepraten lang niet altijd mogelijk voor iedereen.¹⁷ Daarbij spreekt niet elke manier om deel te nemen aan ons democratisch proces iedereen aan. Verschillende instrumenten zijn nodig om tegemoet te komen aan deze verschillende behoeften. Waar de ene burger graag betrokken is bij overleg vooraf ('overlegdemocratie'), wil de ander liever stemmen over een voorstel ('stemmingendemocratie'). Een balans tussen de twee is onmisbaar. Alleen dan is onze democratie echt toegankelijk en doen we recht aan de diversiteit in onze samenleving.¹⁸

Het versterken en verbreden van de democratie vereist ook *helderheid*. Helderheid over wie wat wanneer doet en over wie wat wanneer beslist. Besluitvorming moet transparant, openbaar en begrijpelijk zijn. Te vaak raken betrokken mensen ontmoedigd als bureaucratie en onduidelijkheid hen belemmeren mee te doen. Als we mensen echt willen betrekken bij het democratisch proces, dan moeten de spelregels en verwachtingen helder zijn.¹⁹ Inspraak schept verwachtingen bij mensen en dus verplichtingen voor politici en bestuurders. Dat kan soms lastig zijn voor zo efficiënt mogelijk bestuur, maar democratische legitimiteit is een groot goed.

Met betrokkenheid, toegankelijkheid en helderheid als uitgangspunten geeft D66 de Democratie van Nu vorm. Om tegemoet te komen aan de nieuwe omgangsvormen

¹⁴ *Digital News Report 2018*, Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford, 2018.

¹⁵ *Democratie is meer dan politiek alleen*, Raad voor openbaar bestuur, 2017; *Meer democratie, minder politiek*, Sociaal Cultureel Planbureau, 2015.

¹⁶ *Meer democratie, minder politiek*, Sociaal Cultureel Planbureau, 2015.

¹⁷ *Het regeerakkoord als startdocument*, Raad voor openbaar bestuur, 2017.

¹⁸ Voor de noodzaak van het behouden van de overlegdemocratie, zie o.a. *Democratie onder druk* (2012) en *Democratische zegen of vloek?: Aantekeningen bij het referendum* (2017) van Frank Hendriks.

¹⁹ *Meer democratie, minder politiek*, Sociaal Cultureel Planbureau, 2015. Zie ook de aanbevelingen van de commissie-Van de Donk in het rapport *Op weg naar meervoudige democratie* (2016).

in de samenleving, om tegemoet te komen aan de vraag van betrokken mensen. Dit doen wij op nationaal niveau, lokaal niveau en in het publieke domein. Om zo iedereen meer invloed te geven op zaken die hem of haar raken.

Democratie nationaal

Den Haag blijft het politieke hart van onze samenleving. Mensen weten het te vinden als ze tegen problemen aanlopen, maar hebben niet altijd het gevoel serieus genomen te worden. Het schort aan vertrouwen in politici en bestuurders. Lang niet altijd hebben kiezers het gevoel dat een van de honderdvijftig Kamerleden hun vertegenwoordiger is.²⁰ Daarom stelt D66 verschillende maatregelen voor, van nieuwe kieslijsten tot het burgerrecht op amendement. Want betrokken zijn bij besluitvorming is de basis van vertrouwen.

Een nauwere band tussen kiezer en gekozene

Verkiezingen zijn de basis voor een sterke band tussen kiezer en gekozene. Verkiezingen zijn een toegankelijk instrument bij uitstek. Iedereen kan gaan stemmen. Maar na het stemmen hebben te veel mensen het gevoel dat hun stem weinig uitmaakt.²¹ De representatieve democratie op landelijk niveau is toegankelijk dankzij verkiezingen, maar vereist maatregelen rondom de betrokkenheid en helderheid. De kiezer moet duidelijkere invloed krijgen op besluiten die in de landelijke politiek worden genomen. Daarom wil D66 een gekozen formateur en meer keuze in het stembokje.

Heldere en toegankelijke besluitvorming voor iedereen

Iedereen moet de mogelijkheid hebben om gehoord te worden. Daarom moeten we gebruik maken van nieuwe digitale middelen en meer inzetten op raadplegingen via internet. Uiteindelijk is zowel de betrokkenheid als de toegankelijkheid van de landelijke politiek gebaat bij volksvertegenwoordigers die zich laten inspireren door opvattingen van kiezers. Een voorbeeld hiervan is het succesvolle burgerforum in Ierland. Deels via loting geselecteerde Ieren kwamen bij elkaar om het Ierse parlement van advies te voorzien over fundamentele thema's zoals abortus, klimaatverandering en vergrijzing.

Deze nieuwe instrumenten koppelen we aan duidelijke regels over wat er gebeurt met deze participatie. Deze regels moeten zo helder mogelijk zijn, om zoveel als mogelijk te voorkomen dat ontevredenheid over het traject een politiek geschil op zichzelf wordt.

Belangenbehartiging mag niet afhankelijk zijn van participatie.²² Wie zich niet aanmeldt om mee te denken, telt namelijk nog steeds mee als burger. Een vaak onderschatte verdienste van de indirecte, representatieve democratie is dat mensen er ook voor kunnen kiezen om zich juist *niet* te bekommeren om elk thema en elk besluit. De kracht van de democratie is juist dat meedoen vrijwillig is.

²⁰ *Meer democratie, minder politiek*, Sociaal Cultureel Planbureau, 2015; *Bewegende Beelden van de Democratie, Legitimitetsmonitor Democratisch Bestuur 2015*.

²¹ *Meer democratie, minder politiek*, Sociaal Cultureel Planbureau, 2015.

²² *Jaarverslag 2017*, Raad van State.

Bijsturen met het recht op amendement, remmen met het referendum

Mensen willen niet altijd wachten tot de volgende verkiezingen om hun oordeel te geven. Ook tussentijds willen zij invloed kunnen uitoefenen op de besluitvorming. Door dit mogelijk te maken kan de politiek de expertise in de samenleving benutten voordat er een besluit genomen wordt. Ook moet er de mogelijkheid zijn om in te grijpen nadat een besluit is genomen.

Met het recht op amendement kan de kiezer bijsturen. Het geeft iedereen de kans om steun te verzamelen en zo een voorstel tot verbetering in te dienen op een bestaand wetsvoorstel. Het komt tegemoet aan het verlangen om niet alleen ja of nee te zeggen, maar om ook een inhoudelijke bijdrage te kunnen leveren.

Het debat over de intrekkingwet raadgevend referendum heeft laten zien dat er behoefte is aan een noodrem. De volksvertegenwoordiging kan een besluit nemen dat anders is dan de opvattingen in de samenleving. Op dat soort momenten moet de kiezer beschikken over instrumenten om aan de rem te trekken. Maar dan wel een noodrem zonder ruimte voor interpretatie over de consequenties van de uitslag. Daarom is D66 voorstander van een bindend correctief referendum.

Echte democratie, ook in Europa

Steeds vaker zijn de uitdagingen waar Nederland voor staat grensoverschrijdend. Van klimaat en migratie tot veiligheid en handel. Onze nationale politiek is niet meer los te zien van de Europese politiek. Daar hebben we voor gekozen, omdat Europese samenwerking ons vrijheid, veiligheid en welvaart brengt. D66 staat volledig achter deze keuze. Wel moeten we zorgen dat we voldoende invloed en controle hebben.

D66 zet zich daarom in voor verbreding en versterking van de democratie op Europees niveau. We maken ons hard voor een sterker Europees Parlement en scherpere controle op wat de Nederlandse regering in Brussel doet. De link tussen Den Haag en de Europese Unie moet korter en inzichtelijker zijn voor iedereen. Beter zicht en controle op de besluitvorming bij de Europese Unie geeft meer ruimte voor een sterkere Europese Unie. Dat is hard nodig om de uitdagingen van de toekomst aan te kunnen. Daarom wil D66 minder veto's, een steviger mandaat voor het Europees Parlement en de Europese Commissie en Europese kieslijsten bij de Europese verkiezingen. Voorstellen daarover vinden hun weg naar het verkiezingsprogramma voor het Europees Parlement in 2019.

Democratie dichtbij

De gemeente gaat over steeds meer zaken die een grote rol spelen in het leven van mensen en staat voor steeds grotere uitdagingen. Van zorg in de wijk en begeleiding naar werk tot de energietransitie en de Omgevingswet. Een belangrijk punt van aandacht hierbij zijn de overkoepelende en regionale samenwerkingsverbanden, waar democratische controle vaak onduidelijk en gebrekkig is. Het goede nieuws is dat steeds meer gemeenten experimenteren met een democratie waarin gemeenteraadsleden de samenwerking zoeken met bewoners om met eigen plannen te komen. Zo ontstaan er initiatieven om mensen te betrekken bij de representatieve lokale democratie.²³ Het gaat om nieuwe instrumenten die de representatieve democratie aanvullen of versterken, via zogeheten participatieve (mensen betrekken bij het politieke overleg) of deliberatieve (mensen zelfstandig laten overleggen) democratie. Denk bijvoorbeeld aan burgerfora, burgerbegrotingen, wijkraden of het *right to challenge*, waarbij een groep bewoners een taak van de gemeente kan overnemen als zij denken dat het beter kan. Stuk voor stuk goede initiatieven, waar D66 mee aan de slag wil.

Een diverse en duidelijke meervoudige democratie

De meervoudige democratie – waarin representatieve, participatieve en deliberatieve elementen elkaar aanvullen – biedt kansen. Het moet wel altijd helder zijn wie wat besluit en waar de uiteindelijke verantwoordelijkheid ligt. Nieuwe democratische instrumenten moeten daarom een aanvulling zijn op de representatieve democratie, niet een vervanging ervan. Uiteindelijk heeft de gemeenteraad het laatste woord. Want alleen daar kan democratische controle plaatsvinden. Als iemand het niet eens is met de uitkomst van een politiek proces, moet hij of zij die onvrede op democratische wijze kunnen uiten door middel van een stem bij de volgende verkiezingen. Dat moet zo blijven. De nieuwe democratische instrumenten zijn cruciale, waardevolle aanvullingen om onze democratie gezonder en sterker te maken, om onze representatieve democratie te voorzien van nieuwe inbreng en verse ideeën.

D66 wil dat elke gemeente de ruimte heeft om de lokale democratie vorm te geven.²⁴ Naast duidelijke kaders over de beslissingsbevoegdheid en politieke verantwoordelijkheid is er op landelijk niveau ook de mogelijkheid om beperkende regels voor democratische experimenten weg te nemen. Ook lokaal zijn betrokkenheid, toegankelijkheid en helderheid voor D66 de belangrijkste uitgangspunten.

De vraag om participatie komt van twee kanten

Het is belangrijk om voor ogen te houden wie de vragende partij is wat betreft participatie- en deliberatietrajecten – vraagt de overheid iets van ons, of vragen wij iets van de overheid? We moeten voorkomen dat de overheid lokale inwoners gaat 'overvragen', terwijl mensen daar zelf geen behoefte aan hebben.

²³ Onder andere initiatieven aangesloten bij Democratic Challenge, G1000-bijeenkomsten, Burgerbegrotingen.

²⁴ *Raadswerk is maatwerk*, Universiteit Tilburg, 2016.

Met dit in het achterhoofd wil D66 participatietrajecten zoveel mogelijk stimuleren. Vanuit het initiatief van inwoners zelf zijn er verschillende mogelijkheden, zoals het *right to challenge* en het *right to bid*. Deze twee nieuwe instrumenten geven (groepen) mensen twee verschillende mogelijkheden.

Het *right to bid* maakt het mogelijk een bod te doen op vastgoed in eigendom van de gemeente. Zo kan tegen gereduceerd tarief een gebouw of stuk land met een bepaalde waarde voor de gemeenschap gekocht of gehuurd worden, zoals een buurthuis of een sportvoorziening in de wijk.

Het *right to challenge* geeft een gemeenschap de mogelijkheid om bepaalde publieke taken over te nemen. Zij kunnen dan naast andere mogelijke aanbieders ook zelf vanuit de gemeenschap een aanbod doen.

D66 zet zich in om deze mogelijkheden verder uit te breiden, door bijvoorbeeld een *right to cooperate* te introduceren. Hiermee bieden we de mogelijkheid om in samenwerking met het lokaal bestuur een duurzaam burgerinitiatief op te zetten.

Helderheid over wie wat waarom wanneer besluit

Op het moment dat mensen meepraten is vaak niet duidelijk wat met die input gedaan wordt, op welk punt in de besluitvorming men zich bevindt en wat het vervoltraject is. Dit kan en moet beter. Een groot struikelblok hierbij is het ambtenarenjargon.²⁵ Bij participatietrajecten en burgerinspraak is het belangrijk dat de deelnemers daadwerkelijk begrijpen waar ze aan toe zijn. Het uitgangspunt is dat de mensen die meedoen snappen wat er gaat gebeuren.

Drempels waarom iets *niet* lukt moeten zoveel mogelijk weggehaald worden. Te vaak hebben inwoners een goed idee dat wordt omarmd door gemeenteraad en college, maar dat uiteindelijk sneuvelt op bijvoorbeeld aanbestedingsregels, waar ambtenaren niet van kunnen of mogen afwijken. D66 wil dat dit verandert. Regels en richtlijnen die met een ander doel zijn opgesteld, mogen niet in de weg staan van lokale initiatieven met brede steun.²⁶

Voor elke gemeente van belang: sterke bestuurders en onafhankelijke pers

Een onafhankelijke, goed functionerende pers met scherpe berichtgeving over de lokale en regionale politiek ontbreekt steeds meer in Nederland.²⁷ Daarom stellen we voor extra te investeren in lokale en regionale omroepen en dit geld landelijk te verdelen.

D66 pleit voor de mogelijkheid voor mensen om zelf hun burgemeester te laten kiezen. De burgemeester is het boegbeeld van een gemeente. Door de burgemeester direct te verkiezen, wordt de legitimiteit vergroot. Daar hebben zowel burgemeester als inwoners uiteindelijk baat bij. Alleen door verkiezingen kan men op

²⁵ Bijeenkomst *Drempels naar participeren*, Rotterdam, 2018.

²⁶ Het Planbureau voor de Leefomgeving onderzocht burgerinitiatieven rondom de energietransitie en signaleerde ook dit soort 'bestuurlijke obstakels'. *Energiecoöperaties: ambities, handelingsperspectief en interactie met de gemeenten: de energieke samenleving in de praktijk*, Planbureau voor de Leefomgeving, 2014.

²⁷ "Gelukkig zijn hier geen journalisten", Studies voor het Stimulingsfonds voor de Journalistiek, 2015.

heldere, betrokken en toegankelijke wijze besluiten wie zichzelf burgemeester mag noemen. Bij het introduceren van de direct gekozen burgemeester moet ook aandacht gegeven worden aan de nieuwe positie van de burgemeester ten aanzien van de gemeenteraad, wethouders en lokale 'driehoek' (burgemeester, politie, Openbaar Ministerie).

Publiek domein

Vaak worden besluiten die van grote invloed zijn op ons leven gemaakt zonder dat we daar zelf bij betrokken zijn. Voor veel mensen is het huis waar ze wonen, de zorg die ze krijgen of het pensioen waarvan ze (gaan) genieten een basisbehoefte. Maar meebeslissen daarover is nog niet altijd vanzelfsprekend.

Leg verantwoording af aan ouders, studenten, huurders, spaarders, etc.

Door decentralisatie en verzelfstandiging van de publieke dienstverlening heeft de politiek minder grip op bijvoorbeeld woningcorporaties, ziekenhuizen, scholen en pensioenfondsen. Zorg-, onderwijs- en corporatiebesturen hebben het voor het zeggen.²⁸ Maar de tegenmacht is zeer beperkt georganiseerd.²⁹

Dit democratisch gat moet worden gedicht. Om de democratisering in het publiek domein en maatschappelijk middenveld vorm te geven, zal voor D66 de horizontale verantwoordingsplicht leidend zijn. Dit betekent dat bestuurders niet alleen verantwoording af moeten leggen aan een inspecteur of raad van toezicht, maar aan de gebruikers van de dienst die ze aanbieden. Scholen moeten hun beleid verantwoorden aan studenten of ouders. Woningcorporaties aan de mensen die wonen in de huizen die ze aanbieden. En pensioenfondsen aan degenen wiens pensioen ze beheren. Vaak hebben dit soort organisaties al een orgaan, zoals een ouderraad, studentenraad of ondernemingsraad. D66 wil deze organen versterken en meer invloed geven.

De verdere democratisering in het publieke domein vereist maatwerk en zal per geval en dossier verschillen. Om een leidraad aan die uitwerking te geven hanteert D66 de horizontale verantwoordingsplicht als uitgangspunt. Dit houdt in dat mensen verantwoording moeten afleggen aan degenen over wie ze beslissen.

²⁸ *Sturen én verbinden*, Raad voor openbaar bestuur, 2015.

²⁹ *Democratie is meer dan politiek alleen*, Raad voor openbaar bestuur, 2017.

Voorstellen (amendeerbaar)

Spreekt uit dat:

- D66 wet- en regelgeving introduceert of aanpast voor de volgende voorstellen:
 - A. Bied meer keuze in het stemhokje
 - B. Kies de formateur
 - C. Raadpleeg burgerfora
 - D. Geef mensen het recht van amendement
 - E. Voer een bindend correctief referendum in
 - F. Benoeming? Eerst een openbare hoorzitting
 - G. Kies de burgemeester
 - H. Introduceer een *right to cooperate*
 - I. Hanteer menselijke maat bij burgerinitiatieven
 - J. Zorg voor heldere processen bij participatie
 - K. Voer een horizontale verantwoordingsplicht in
 - L. Raadpleeg mensen digitaal
 - M. Ondersteun de lokale en regionale journalistiek
 - N. Stel een algoritme-waakhond in
 - O. Investeer in onze interne democratie

A. Bied meer keuze in het stemhokje

Toelichting

D66 wil een vernieuwd kiesstelsel, met nieuwe kieslijsten waarbij de kiezer moet kiezen tussen stemmen op een partij of op een individuele kandidaat. Hierdoor hebben meer volksvertegenwoordigers een persoonlijk mandaat. Ook in dit stelsel is evenredige vertegenwoordiging de basis, zodat de diversiteit van de Nederlandse samenleving vertegenwoordigd is in de Tweede Kamer. Dit stelsel komt overeen met het advies van het Burgerforum Kiesstelsel 2006.

Met dit kiesstelsel willen we ook de fractiediscipline verminderen. Dit wordt nu onder andere veroorzaakt doordat Kamerleden zich bij volgende verkiezingen eerst moeten verantwoorden aan de partij voor een plek hoog op de lijst en daarna pas aan de kiezer.

In het nieuwe kiesstelsel wordt het aantal zetels dat een partij krijgt bepaald door het totaal aantal stemmen dat op de partij en de individuele kandidaten bij elkaar opgeteld is uitgebracht. Het percentage stemmen op de partij vertaalt zich naar het percentage zetels dat wordt toegewezen op basis van de vastgestelde lijstvolgorde. De overgebleven zetels worden toegewezen op basis van voorkeursstemmen, waarbij er geen voorkeursdrempel geldt.

Met dit kiesstelsel hebben alle Kamerleden een eigen mandaat. Leden die in de Kamer zijn gekomen op basis van de lijstvolgorde hebben hun positie bekrachtigd zien worden door een stem op de partij; de overige Kamerleden zijn op basis van voorkeursstemmen in de Kamer gekomen.

Voorbeeld:

U kunt stemmen op partij *of* kandidaat naar keuze. U kunt slechts één vakje rood maken.

☐	CDA	☐	D66	☐	Christenunie
☐	1. Van Haersma Buma	☐	1. Pechtold	☐	1. Segers
☐	2. Keijzer	☐	2. Van Veldhoven	☐	2. Schouten
☐	3. Peters	☐	3. Koolmees	☐	3. Voordewind
☐	4. ...	☐	4. ...	☐	4. ...

Rekenvoorbeeld:

In totaal, stemmen op partij en kandidaten bij elkaar opgeteld, ontvangt D66 genoeg stemmen voor 20 zetels. 60% van de D66 stemmers stemde op de partij. 40% van de stemmers stemde op een individuele kandidaat, vakje 1 en verder.

Op basis van dit resultaat zal 60% van de 20 zetels (12 zetels) verdeeld worden op basis van de lijstvolgorde. De nummers 1 t/m 12 zijn dus verkozen.

Vervolgens worden 40% van de 20 zetels (8 zetels) verdeeld op basis van voorkeurstemmen. De 8 kandidaten op de lijst vanaf nummer 13 (want nummers 1 t/m 12 zijn al verkozen) met het meeste aantal individuele voorkeurstemmen, zonder dat er sprake is van een drempel, zijn ook verkozen.

Resolutie

Constaterende dat:

- Kamerleden moeten stemmen zonder last en het parlement de regering controleert;
- In 2017 maar vier leden door voorkeurstemmen werden gekozen in de Tweede Kamer die daar anders niet in waren gekomen³⁰;
- Mensen hun steun willen kunnen betuigen aan de ideologie van een partij of een individuele kandidaat.

Overwegende dat:

- De dualistische verhouding parlement en regering versterkt moet worden;
- Elk Kamerlid een eigen mandaat hoort te verdienen.;
- Evenredige vertegenwoordiging een groot goed is en het uitgangspunt blijft.

30 *Voorkeurstemmen*, Parlement & Politiek, 2018.
<https://www.parlement.com/id/vh8lnhrouwzc/voorkeurstemmen>.

Spreekt uit dat:

1. D66 een nieuw kiesstelsel introduceert, waarbij de kiezer op een partij of kandidaat kan stemmen, en waarna zetelverdeling plaatsvindt op basis van de verdeling tussen het aantal stemmen op de partij en op individuele kandidaten, zonder dat er sprake is van een voorkeursdrempel.

B. Kies de formateur

Toelichting

De kiezer heeft zeer beperkte invloed op de kabinetsformatie. Hierdoor voelt men zich minder betrokken bij de landelijke politiek. De relatie tussen de uitgebrachte stem en het daadwerkelijk beleid is vaak onduidelijk. Momenteel ontbreekt het de uitvoerende macht daardoor aan heldere democratische legitimiteit. Als kiezers een 'stem op de macht' en een 'stem op de controle van de macht' kunnen uitbrengen, kunnen zowel regering als parlement hun taak beter uitoefenen. Daarom is D66 voor een gekozen formateur.

Politieke partijen dragen tijdens de campagne een kandidaat voor als beoogd formateur. Dit kan de lijsttrekker zijn, maar hoeft niet. Door twee stemmen, een op een politieke partij of individuele kandidaat en een op een beoogd formateur, wordt de kiezer nauwer betrokken bij de totstandkoming van het kabinet. De formateur krijgt een beperkte periode (bijvoorbeeld 90 dagen) om een kabinet te formeren. Als dit mislukt, treedt de huidige procedure in werking, met een door de Kamer benoemde (in-)formateur.

Als geen van de kandidaten in de eerste ronde een meerderheid haalt (> 50% van de stemmen), zal er een tweede ronde plaatsvinden met de twee kandidaten met het hoogste aantal stemmen, terwijl de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen al bekend is. Dit trekt de formatie uit de achterkamertjes. Politieke partijen zullen zich moeten scharen, mogelijk al met beoogde coalities, achter een van de twee kandidaten – dit geeft de kiezer nauwere betrokkenheid bij het besluiten over wie uiteindelijk regeert en maakt het proces helder en toegankelijk.

Resolutie

Constaterende dat:

- Kiezers geen directe invloed hebben op de kabinetsformatie;
- Kiezers weinig betrokkenheid ervaren bij gevoerd beleid.

Overwegende dat:

- Een meer directe relatie tussen stem en kabinetsvorming de betrokkenheid en helderheid ten goede komt;
- De representatieve democratie versterkt wordt door de kiezer nauwer te betrekken bij wie uiteindelijk regeert.

Spreekt uit dat:

1. D66 een gekozen formateur mogelijk maakt, waarvoor alle kiesgerechtigden een stem krijgen, met een tweede ronde voor de twee meest populaire kandidaten als geen van de kandidaten een meerderheid (>50% van de stemmen) heeft gekregen.

C. Raadpleeg burgerfora

Toelichting

Een burgerforum, waarin gelote Nederlanders plaats zullen nemen, discussieert en voert debat over fundamentele thema's. Het instellen van een burgerforum gebeurt op initiatief van de Tweede Kamer of de regering om een advies te krijgen over de meest fundamentele thema's waarover gedebatteerd wordt in de politiek.

Het burgerforum stelt een advies op aan de Tweede Kamer of de regering. Het geeft zo de mogelijkheid om niet alleen directe belanghebbenden of experts te horen over lastige thema's, maar ook om een doorsnee van de samenleving aan het woord te laten. Om ervoor te zorgen dat een afspiegeling van de samenleving betrokken wordt bij de besluitvorming is loting een effectieve methode.

Met dit voorstel geven we het burgerforum een impuls en spreken we de ambitie uit om vaker dit middel in te zetten. Te denken valt aan burgerfora over belangrijke, actuele thema's zoals zorgkosten, de energietransitie en digitalisering.

Resolutie

Constaterende dat:

- De toegankelijkheid van de besluitvorming op landelijk niveau beperkt is;
- Betrokkenheid als een resultaat hiervan laag is bij besluitvorming.

Overwegende dat:

- De betrokkenheid en toegankelijkheid van besluitvorming niet alleen afhankelijk mag zijn van het initiatief van mensen;
- De volksvertegenwoordiging er baat bij heeft om een doorsnee van de samenleving aan het woord te laten over thema's die ons allemaal aangaan.

Spreekt uit dat:

1. D66 zich inzet voor het gebruik maken van burgerfora in Nederland, waarbij op initiatief van de Tweede Kamer of regering er per thema een burgerforum opgericht wordt met mensen geselecteerd via loting.

D. Geef mensen het recht van amendement

Toelichting

Mensen voelen zich soms zo betrokken bij een bepaald onderwerp dat zij volksvertegenwoordigers rechtstreeks benaderen met hun ideeën. Bijvoorbeeld door het gesprek aan te gaan, een petitie in te dienen of gebruik te maken van het inspraakrecht bij een gemeenteraad. Toch is dat niet altijd voldoende: de inspraak is niet altijd gekoppeld aan een duidelijk vervolg of het geeft niet de ruimte voor de gewenste nuance. Dat geldt ook voor het referendum, waarbij mensen alleen maar ja of nee kunnen zeggen.

Om iedereen de kans te geven inhoudelijk betrokken te raken, introduceert D66 het burgerrecht op amendement. Een burgeramendement kan worden ingediend als een aantal mensen gelijk aan de kiesdeler zijn handtekening zet onder het amendement. Zo heeft het burgeramendement een vergelijkbare democratische legitimiteit als een amendement ingediend door een volksvertegenwoordiger.

Het recht op amendement vergroot de betrokkenheid bij de besluitvorming. Het is een versterking van de representatieve democratie, zonder dat het de helderheid van de besluitvorming aantast. Een wijzigingsvoorstel dat via deze weg bij de volksvertegenwoordiging behandeld moet worden heeft gewicht en is duidelijk ingebed bij een bestaand politiek proces. Dit moet mogelijk zijn op alle bestuurlijke niveaus.

Resolutie

Constaterende dat:

- Er geen heldere mogelijkheid is voor mensen om inhoudelijke bezwaren wat betreft regelgeving kenbaar te maken en te behandelen bij de volksvertegenwoordiging.

Overwegende dat:

- Betrokkenheid vergroot wordt door ook op deelonderdelen van een voorstel aanpassingen te kunnen voorstellen, in plaats van de hele regel goed of af te keuren.

Spreekt uit dat:

1. D66 het recht op amendement introduceert, waarbij:
 - a. Iedereen die kiesgerechtigd is een amendement op een voorstel kan introduceren, wat daarna behandeld moet worden door de volksvertegenwoordiging, als ware het een amendement ingediend door een volksvertegenwoordiger, inclusief de regels die hieraan verbonden zijn;
 - b. Het amendement wordt in behandeling genomen indien het is ondersteund door een aantal kiesgerechtigden dat gelijk is aan de kiesdeler bij de voorafgaande verkiezingen op dat bestuurlijk niveau.

E. Voer een bindend correctief referendum in

Toelichting

Het Nederlandse stelsel van evenredige vertegenwoordiging zorgt voor sterke representatie. Maar deze representatie is niet altijd perfect. Door een noodrem in te bouwen, krijgt de kiezer de kans om de volksvertegenwoordiging terug te roepen. Een noodrem in de vorm van een referendum.

Tot voor kort kende Nederland een raadgevend referendum. In het regeerakkoord is afgesproken het raadgevend referendum af te schaffen. Dit was voor de andere coalitiepartijen belangrijk. De intrekkingwet heeft geleid tot een fel maatschappelijk debat, waaruit een brede behoefte voor een alternatief blijkt. D66 pakt die handschoen op.

Wij zijn voorstander van een referendum waarbij de uitspraak van de kiezer serieus wordt genomen: een bindend referendum. Het Nederlandse stelsel van evenredige vertegenwoordiging zorgt voor sterke representatie. Maar deze representatie is niet altijd perfect. Door een noodrem in te bouwen, krijgt de kiezer de kans om de volksvertegenwoordiging terug te roepen. Een noodrem in de vorm van een referendum.

Een noodrem mag nooit lichtzinnig gebruikt worden en dat geldt ook voor een referendum. De volksvertegenwoordiging, met een politiek mandaat dat is afgegeven tijdens de verkiezingen, kan alleen worden teruggefloten als het politiek mandaat van de referendumuitkomst groter is. Daarom is de hoogte van de uitkomstdrempel gekoppeld aan de opkomst bij de Tweede Kamerverkiezingen.

D66 kiest daarbij niet voor een opkomstdrempel maar een uitkomstdrempel. Hierbij is het voor de geldigheid niet doorslaggevend *hoeveel* mensen hebben gestemd, maar is het ook van belang wat de uitslag is. Alleen als het aantal tegenstemmen gelijk of groter is dan de helft plus een van de opkomst van de laatste Tweede Kamerverkiezingen, telt de uitslag.

Resolutie

Constaterende dat:

- Evenredige vertegenwoordiging zorgt voor sterke representatie, maar niet per se voor een afspiegeling van de opvattingen in de samenleving;
- Er behoefte is aan een correctiemechanisme als de besluiten van volksvertegenwoordiging en overtuiging van bevolking niet overeenkomen.

Overwegende dat:

- Er geen twijfel mag bestaan over de consequenties van iemands stem;
- Het corrigeren van de volksvertegenwoordiging alleen moet kunnen als dat mandaat zwaarder weegt dan het mandaat afgegeven bij de laatste Tweede Kamerverkiezingen.

Spreekt uit dat:

1. D66 zich inzet voor een bindend correctief referendum, met een uitkomstdrempel wat betreft de geldigheid van de uitslag, waarbij het aantal tegenstemmen gelijk of groter is dan de helft plus een van de opkomst van de meest recente Tweede Kamerverkiezingen.

F. Benoeming? Eerst een openbare hoorzitting

Toelichting

D66 zet zich in voor democratische controle op de macht. Bestuurders worden bij voorkeur direct gekozen door de kiezer. Voor bestuurders die niet gekozen maar benoemd worden, vinden deze benoemingen zoveel mogelijk openbaar plaats. Dit vergroot de transparantie en het draagvlak.

Mogelijke kandidaten voor functies die een belangrijke rol spelen in het vormgeven van onze samenleving en die onderwerp zijn van het publiek debat, zoals minister, staatssecretaris of vicepresident van de Raad van State, krijgen voortaan een hoorzitting met de Tweede Kamer, waarna de Tweede Kamer instemmingsrecht heeft. Vanwege de bestaande procedure voor het benoemen van de Nationale Ombudsman, en de rol van de Tweede Kamer daarbij, nemen we die functie niet mee in dit voorstel.

Het expliciet betrekken van de Tweede Kamer bij deze benoemingen zorgt voor helderheid en betrokkenheid. Het geeft de samenleving de kans om 'kennis te maken' met een nieuwe bekleeder van een hoge functie. Ook geeft het de volksvertegenwoordigers de gelegenheid om vóór iemand in functie is, hem te bevragen over zijn opvattingen. Dit versterkt de democratische controle en versterkt het mandaat van de persoon in kwestie.

Resolutie

Constaterende dat:

- Betrokkenheid en helderheid minimaal is bij de benoeming van een aantal invloedrijke posities in het openbaar bestuur.

Overwegende dat:

- Achterkamertjespolitiek moet worden vermeden;
- D66 inzet op helderheid en transparantie van besluitvorming;
- Belangrijke functionarissen zoveel mogelijk democratische legitimiteit moeten genieten.

Spreekt uit dat:

1. D66 de benodigde wet- en regelgeving introduceert zodat de Tweede Kamer beslissende openbare hoorzittingen organiseert voorafgaand aan de benoeming van ministers, staatssecretarissen, de president van de Algemene Rekenkamer en de vicepresident van de Raad van State.

G. Kies de burgemeester

Toelichting

D66 zet zich in voor het direct verkiezen van burgemeesters. De gemeente is de bestuurslaag die het dichtst bij mensen staat. De burgemeester is het boegbeeld en de ambassadeur van een gemeente. Daarom moeten de inwoners van een gemeente betrokken worden bij het besluit over *wie* hun burgemeester wordt. De burgemeester moet herkenbaarheid en draagvlak genieten om goed te functioneren, om met de noodzakelijke daadkracht op te kunnen treden. Hierbij hoort ook een heroverweging van de positie van de burgemeester ten aanzien van de gemeenteraad, wethouders en lokale 'driehoek' (burgemeester, politie en Openbaar Ministerie).

Door de burgemeester direct te verkiezen vergroten we zijn of haar legitimiteit. Daar hebben zowel de burgemeester als de inwoners van de gemeente baat bij. Alleen door middel van verkiezingen kan men op heldere, betrokken en toegankelijke besluiten wie zichzelf burgemeester mag noemen.

Resolutie

Constaterende dat:

- Inwoners niet betrokken worden bij het besluit over wie de hoogste bestuurder in hun gemeente gaat worden.

Overwegende dat:

- Het verkiezen van de burgemeester het draagvlak en de legitimiteit van zijn handelen ten goede zal komen.

Spreekt uit dat:

1. D66 zich inzet voor de direct gekozen burgemeester, met speciale aandacht voor zijn nieuwe positie te midden van wethouders, gemeenteraad en de lokale 'driehoek' (burgemeester, politie en Openbaar Ministerie).

H. Introduceer een *right to cooperate*

Toelichting

Nederland heeft sinds kort kennisgemaakt met het *right to bid* en het *right to challenge*. Deze twee nieuwe instrumenten geven (groepen) mensen twee verschillende nieuwe mogelijkheden. Het *right to bid* biedt de mogelijkheid een bod te doen op gemeentelijk vastgoed, om tegen gereduceerd tarief een gebouw of stuk land te kopen of huren wat een bepaalde waarde heeft voor de gemeenschap, zoals een buurthuis of eetcafé. Het *right to challenge* geeft een gemeenschap de mogelijkheid om bepaalde publieke taken over te nemen. Zij kunnen dan naast andere mogelijke aanbieders ook zelf vanuit de gemeenschap een aanbod doen.

Een van de punten van aandacht die naar voren komt in gesprekken met verschillende initiatieven is de 'wij-zij' benadering die aan de grondslag ligt van deze instrumenten. In veel gevallen is het burgerinitiatief niet opgestart omdat mensen per se alles alleen willen doen, maar juist omdat ze ideeën hebben die ze in samenspraak en samen met de gemeente willen realiseren. Daarom introduceert D66 naast het *right to bid* en *right to challenge* het *right to cooperate*. Dit biedt burgerinitiatieven de kans om in samenwerking met de gemeenten hun doelen te realiseren.

Resolutie

Constaterende dat:

- *Right to bid* en *right to challenge* een succesvolle proefperiode hebben doorlopen in het *Democratic Challenge* programma;
- Er vanuit burgerinitiatieven zelf de roep is om de mogelijkheid hebben tot meer samenwerking, in plaats van het afdwingbaar geheel zelf doen.

Overwegende dat:

- Lokale democratische experimenten en instrumenten aanmoediging verdienen;
- D66 deze experimenten zoveel mogelijk wil ondersteunen en faciliteren en waar nodig belemmeringen in organieke wetgeving verwijderen.

Spreekt uit dat:

1. D66 zich inzet om naast het al bestaande *right to bid* en *right to challenge* ook het *right to cooperate* te introduceren, zodat burgerinitiatieven de kans hebben om in samenwerking met de gemeente hun doelen te realiseren.

I. Hanteer menselijke maat bij burgerinitiatieven

Toelichting

Nederland kent een goed bestuur, met zorgvuldige regelgeving zodat we zorgvuldig en eerlijk met elkaar en met de middelen die we hebben omgaan. Maar als de regels worden opgesteld, kan men niet alles voorzien. Soms staan regels sympathieke initiatieven in de weg.

“Bestuurlijke obstakels”³¹ kunnen het bijvoorbeeld moeilijk maken om in een wijk een energiecoöperatie te starten of thuiszorg te organiseren. De menselijke maat wordt onmogelijk gemaakt. In dat soort gevallen moet de gemeenteraad de bevoegdheid hebben om burgerinitiatieven dispensatie toe te kennen. Dit kan de gemeenteraad alleen doen voor regelgeving afkomstig van hetzelfde bestuurlijke niveau. De gemeenteraad kan bijvoorbeeld niet landelijke wetgeving als niet van toepassing verklaren. Op die manier kan het initiatief waar de opsteller van de regel geen rekening mee kon houden, doorgaan, maar is er wel sprake van zorgvuldige controle op de omgang met de regels. Ook ondervangt D66 hiermee de politieke onwil die dit soort initiatieven soms tegenhoudt. Het is niet meer mogelijk voor politici en bestuurders om zich te verschuilen achter hun interpretatie van regelgeving.

Resolutie

Constaterende dat:

- Burgerinitiatieven soms stuk lopen op regelgeving, die op dat moment zijn doel voorbij schiet.

Overwegende dat:

- Burgerinitiatieven juist gefaciliteerd en aangemoedigd moeten worden;
- Democratische controle en politieke verantwoordelijkheid moeten blijven bestaan over het besluit om regels *niet* toe te passen.

Spreekt uit dat:

1. D66 wil gemeenteraden de bevoegdheid geven om burgerinitiatieven onderbouwd dispensatie te verlenen omtrent gemeentelijke regelgeving die het voltooiën van het maatschappelijk waardevolle initiatief in de weg staan.

31 *Energiecoöperaties: ambities, handelingsperspectief en interactie met de gemeenten: de energieke samenleving in de praktijk*, Planbureau voor de Leefomgeving, 2014.

J. Garandeer heldere processen bij participatie

Toelichting

Een van de grootste ergernissen bij participatietrajecten is het gebrek aan helderheid over het proces. Mensen worden uitgenodigd om mee te denken en inspraak te leveren, doen dat met enthousiasme en overgave, horen uiteindelijk een hele periode niks, totdat het besluit gecommuniceerd wordt. Als het besluit haaks staat op de geleverde inspraak is onbegrip voor het besluit meer dan begrijpelijk. Maar ook als het besluit strookt met de inspraak is het gebrek aan helderheid een punt van irritatie voor veel betrokken burgers.

D66 wil dat van tevoren helder is waar in de besluitvorming men zich op welk moment bevindt, wat het vervolg is en wie wat wanneer beslist. De doorslaggevende redenen voor een beslissing moeten kenbaar worden gemaakt. Als de overheid mensen vraagt om te participeren, moeten zij serieus worden genomen. Dilemma's en keuzes moeten inzichtelijk worden gemaakt. Te vaak ontbreekt het hieraan.

Resolutie

Constaterende dat:

- Besluitvorming na participatietrajecten vaak niet openbaar en transparant is.

Overwegende dat:

- Het inzichtelijk maken van afwegingen een cruciale rol speelt bij begrip voor het besluit;
- Participatie gebaat is bij duidelijke spelregels vooraf.

Spreekt uit dat:

1. D66 zich lokaal en regionaal inzet voor het introduceren van een verantwoordingsplicht voor het college en de gemeenteraad bij participatieprocessen.

K. Voer een horizontale verantwoordingsplicht in

Toelichting

Gezonde tegenmacht en invloed op besluitvorming is ook van belang buiten het politieke domein. Decentralisatie en verzelfstandiging van de publieke dienstverlening hebben ervoor gezorgd dat de zeggenschap over veel zaken die mensen raken is verschoven van de politiek naar besturen van woningcorporaties, zorgaanbieders, scholen of pensioenfondsen. De tegenmacht is hier maar zeer beperkt georganiseerd.

Om de democratisering in het publiek domein en maatschappelijk middenveld vorm te geven, zal voor D66 de horizontale verantwoordingsplicht leidend zijn. Dit betekent dat bestuurders niet alleen verantwoording af moeten leggen aan een inspecteur of raad van toezicht, maar aan de gebruikers van de dienst die ze aanbieden. Denk hierbij aan scholen die hun beleid moeten verantwoorden aan studenten en ouders, woningcorporaties aan hun huurders en pensioenfondsen aan degenen wiens pensioen ze beheren.

De precieze uitwerking zal verschillen per dossier. Om een leidraad aan die uitwerking te geven hanteert D66 de horizontale verantwoordingsplicht als uitgangspunt. Bijstand en ondersteuning voor de 'verantwoordingsafnemer' (de student, de pensioenspaarders, de huurder, etc.) is hierbij van belang.

Resolutie

Constaterende dat:

- Publieke dienstverlening steeds meer gedecentraliseerd en verzelfstandigd is;
- Medezeggenschap beperkt is georganiseerd op deze niveaus.

Overwegende dat:

- Democratisering ook essentieel is in het publieke domein of maatschappelijk middenveld;
- De uitwerking per dossier zal verschillen, op basis van een nut en noodzaak, maar een leidraad gewenst is.

Spreekt uit dat:

1. D66 bij het vormgeven van gezonde tegenmacht en medezeggenschap in het publiek domein en maatschappelijk middenveld, de horizontale verantwoordingsplicht als uitgangspunt zal hanteren.

L. Raadpleeg mensen digitaal

Toelichting

Technologische vooruitgang heeft het mogelijk gemaakt om op grote schaal met veel gemak met elkaar te communiceren. Dit biedt ook mogelijkheden voor de democratie. Met digitale middelen is het mogelijk om grootschalig en laagdrempelig met mensen in contact te komen.

Nieuwe digitale platformen bereiken vaak niet de kritieke massa aan gebruikers die nodig is om effectief te zijn. Daarom wil D66 de mogelijkheden onderzoeken om digitale raadpleging van mensen mogelijk te maken bij bestaande, succesvolle platforms die veilig zijn bevonden voor dit doel.

Door bijvoorbeeld aan te sluiten bij de digitale infrastructuur van de rijksoverheid en met behulp van DigiD kan de mogelijkheid worden gecreëerd om mensen digitaal te vragen naar hun mening.

Op deze manier is digitale raadpleging niet gebonden aan concrete voorstellen, zoals nu bij internetconsultatie, maar kan de overheid ook actief mensen benaderen over algemene of bredere kwesties. Denk aan een gemeente die benieuwd is naar de meningen over een nieuwe bestemming voor een braakliggend terrein of de landelijke overheid die een enquête wil houden over een groot infrastructuurproject.

Resolutie

Constaterende dat:

- De overheid de mogelijkheden die digitale communicatiemiddelen bieden nog maar ten dele benut;

Overwegende dat:

- Betrouwbaarheid van de resultaten en privacy van de gebruikers van het grootste belang zijn;
- Bestaande digitale platforms een groot bereik hebben.

Spreekt uit dat:

1. D66 kijkt naar veilige, betrouwbare mogelijkheden om bestaande digitale platforms te gebruiken om actief enquêtes, peilingen en consultaties laagdrempelig en wijdverspreid beschikbaar te stellen.

M. Ondersteun lokale en regionale journalistiek

Toelichting

Effectieve democratische controle kan niet zonder onafhankelijke journalistiek. Op regionaal en lokaal niveau staat de journalistiek momenteel onder druk. Maar juist op lokaal niveau, worden steeds meer belangrijke beslissingen genomen die raken aan de levens van mensen. Soms vindt dit plaats in overkoepelende of regionale samenwerkingsverbanden waar de democratische controle gering is. Juist dan is het belang niet te onderschatten van een kritische luis in de pels. Daarom is het ook een publieke taak om zeker te stellen dat deze er is.

Op dit moment zijn lokale media afhankelijk van het gemeentebestuur. Die bepalen namelijk wie de lokale omroep is en hoeveel geld deze omroep krijgt. Journalisten zijn dus voor hun inkomsten afhankelijk van degene die ze moeten controleren. Dat moet anders.

Daarom moet landelijk vastgesteld worden welke lokale omroepen geld krijgen, zodat journalisten onafhankelijk hun werk kunnen doen. Ook zet D66 in op meer middelen voor de lokale en regionale omroep.

Resolutie

Constaterende dat:

- De lokale en regionale pers onder druk staat.

Overwegende dat:

- Een onafhankelijke, kritische pers een belangrijk onderdeel is van democratische controle op besluitvorming, op alle bestuursniveaus.

Spreekt uit dat:

1. D66 meer middelen beschikbaar stelt ter ondersteuning van lokale en regionale journalistiek en om landelijk te bepalen welke lokale en regionale omroepen fondsen ontvangen, om er zo voor te zorgen dat journalisten onafhankelijk en kritisch te werk kunnen gaan.

N. Richt een algoritme-waakhond op

Toelichting

Algoritmen spelen een steeds grotere rol in besluitvorming. Op alle bestuursniveaus maakt men gebruik van algoritmen om op basis van (soms grote hoeveelheden) data beleidskeuzes te maken. Maar deze keuzes zijn slecht navolgbaar en controleerbaar. De besluitvorming is niet inzichtelijk, het is niet te controleren op basis waarvan precies een besluit is genomen. Controle is daarom vereist.

Algoritmen mogen niet functioneren als een ondemocratische *black box* waar een oordeel of beslissing uit komt rollen, zonder dat men na kan gaan welke afwegingen zijn gemaakt. Daarom pleit D66 voor inzichtelijke algoritmen. Daarvoor is een onafhankelijk orgaan nodig, dat toeziet op transparante en eerlijke toepassing van algoritmen. Overheden op alle niveaus die gebruik maken van algoritmen moeten deze aanmelden, waarna de datapunten en wegingsfactoren inzichtelijk worden gemaakt voor iedereen. Op deze manier zet D66 een eerste stap richting het bewerkstelligen van tegenmacht, gezonde controle en *checks and balances* op de digitale, geautomatiseerde besluitvorming die een steeds grotere rol in onze samenleving begint te spelen.

Resolutie

Constaterende dat:

- Algoritmen steeds vaker worden ingezet door de overheid om besluitvorming te stroomlijnen.

Overwegende dat:

- Algoritmen niet inzichtelijk of controleerbaar zijn, maar wel van grote invloed kunnen zijn op het leven van mensen.

Spreekt uit dat:

1. D66 het initiatief neemt tot het beleggen van het toezicht op de toepassing van algoritmen door overheden, bij een onafhankelijk orgaan, waarbij in ieder geval de datapunten en wegingen die gemaakt worden door een algoritme inzichtelijk worden.

O. Investeer in onze interne democratie

Toelichting

D66 zet zich in voor een betrokken, toegankelijke en heldere democratie. Dat zijn de uitgangspunten die we hanteren om de democratie van nu vorm te geven. Deze uitgangspunten hanteren we ook om de democratie binnen onze eigen partij vorm te geven.

De rol van politieke partijen is groot in onze democratie. Dat blijkt ook uit de analyse en de totstandkoming van deze resolutie. Als vervolg op deze resolutie is het dan ook belangrijk om stil te staan bij hoe we zelf omgaan met inspraak en besluitvorming in onze partij.

D66 wil de waarden die zij uitdraagt ook op zichzelf toepassen. Daarom wordt gestart met een evaluatie van onze eigen reglementen.

Resolutie

Constaterende dat:

- Politieke partijen een belangrijke rol spelen in onze democratie.

Overwegende dat:

- De vormgeving van de interne partijdemocratie van grote invloed is op de totstandkoming van belangrijke politieke elementen zoals kandidatenlijsten en verkiezingsprogramma's.

Spreekt uit dat:

1. Het landelijk bestuur van D66 binnen een jaar met voorstellen komt om de eigen reglementen in lijn te brengen met de uitgangspunten van de resolutie Democratie van Nu, te weten: betrokkenheid, toegankelijkheid, helderheid.

Colofon

Deze conceptresolutie is tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het Landelijk Bestuur D66 in samenwerking met de Tweede Kamerfractie D66 en de mr. Hans van Mierlo Stichting.

Speciale dank gaat uit naar alle betrokkenen, waaronder de mensen aanwezig op de inspraakavonden, de geïnterviewde experts uit politiek, bestuur en wetenschap en de klankbordgroep.